

T G WICKBOM:

När Ribbentrop kom till Finland

I slutet på juni 1944 sände den finska regeringen via svenska mellanhänder en fredstrevare till Sovjetunionen. Samtidigt anlände den tyske riksutrikesministern von Ribbentrop på ett oväntat besök till Helsingfors. Hans ärende var att yrka på en militärallians.

Det är svårt att tänka sig en mer förtätad situation; ultimata från två håll samtidigt, skriver T G Wickbom. Han var pressattaché vid den svenska beskickningen i Helsingfors då och ger här en initierad bild av vad som hände 22–26 juni 1944.

T G Wickbom är journalist.

”I gryningen den 9 juni 1944 bröt stormen lös på en femton kilometer bred front på Karelska näsets kustsektor.” Det är den försvarande finländska arméns överbefälhavare marskalk Mannerheim som så inleder sin skildring av Finlands sista stora strid. Med en överväldigande insats av pansar, flyg och artilleri slog marskalk Govorovs styrkor en bräsch i den finländska försvarslinjen och trängde fram mot Viborg, som erövrades den 20 juni. Då hade det redan i flera dagar stått klart för Finlands statsledning, att nu måste den några månader tidigare avbrutna fredskontakten med Moskva återupptas. President Ryti beredde sig att lägga också den politiska ledningen i marskalkens händer.

Vad som därefter följde har utförligt belysts både av dramats ledande aktörer själva och av senare analytiker och hävdateknare. Bl a har den centrala politiska episoden blivit föremål för en väldokumenterad skildring i Svensk Tidskrift nr 5/1952 av dess dåvarande redaktör, sedermera professor Gerhard Hafström, som då kunde bygga på Rytis privata minnesanteckningar liksom Mannerheims just utkomna Minnen. Till det som senare blivit tillgängligt hör den svenska Helsingforsbeskickningens förtroliga rapportering.

Att jag har lockats att också med stöd av den foga några detaljer till bilden hänger samman med att jag vid denna tid tjänstgjorde som beskickningens pressattaché och i den egenskapen levde intensivt med i händelserna. En sammanställning av våra rapporter per brev och telegram – telefonen var av diskretionsskäl inte så flitigt i bruk – med den rikhaltiga memoarlitteraturens uppgifter ger en bild

av hur situationen under den politiskt avgörande midsommarveckan växlade snart sagt från timme till timme i en atmosfär av växande spänning, nervositet — och hemlighetsmakeri.

Krigstidens lilla Helsingfors, där alla kände varandra, var en gryta bubblande av rykten, förtroenden och misstänkligheter. Det återspeglas också både ofrivilligt och avsiktligt i vår rapportering. Vid ett tillfälle bifogar beskickningschefen Hans Beck-Friis till ett handbrev till utrikesdepartementet i Stockholm en PM från sin pressattaché om hans iakttagelser och tillägger: "Tiden medger ej att aktstyckena samarbetas, och det blir därför i viss mån en dubbling. Emellertid grundar vi oss på olika källor."

Minister Beck-Friis motsvarade väl sitt smeknamn "Kloke Hans"; en omsorgsfull och eftertänksam femtioåring, yrkesdiplomat ut i de känsliga fingerspetsarna, med förstklassiga officiella förbindelser. Minns jag rätt satte han större värde på utrikesministeriets högste ämbetsman, kanslichefen Hynninen, som var en man av hans eget snitt, än på den älskvarde utrikesministern Henrik Ramsay, som kunde förefalla honom en aning lättvindig. "Sir Henrik", skeppsredare och bärare av en hög engelsk orden, hade ett grundmurat anseende som anglofil men hade som regeringsmedlem sedan några år tillbaka gjort den s k fredsoppositionen besviken genom att lojalt hålla fast vid den officiella krigspolitiken.

Fredsförespråkarna

Dessa fredsförespråkare ur skilda politiska läger hade kommit att bli min speciella kontaktyta. Bland finlandssven-

skarna hade jag flera gamla personliga vänner. Under vintern hade jag också fått nära kontakt med den finskspråkiga kretsen kring den allt tydligare framträdande ledargestalten, agrarriksdagsmannen Urho Kekkonen. Eftersom jag då rörde mig obesvärat med finskan kom jag att accepteras i det ganska robusta middagssällskap han ofta samlade kring sig: censurchefen Kustaa Vilku, en svårgripbar och intrigant person, Suomen Sosialidemokraattis chefredaktör Eino Kilpi, som med sitt blida väsen inte riktigt föll in i samtalstonen, och den lille fyrkantige och rättframme landshövding Kaarlo Hillilä i Lappland, en klartänkt kraftkarl, tragiskt utbränd i förtid.

Stadsdirektören i Helsingfors J V Kento, socialdemokrat på vänsterkanten, hörde bestämt också till kretsen. I dess utkant skyntade den stillsamt finurlige chefen för utrikesministeriets politiska avdelning Asko Ivalo, vilket hans förmän kanske inte skulle ha funnit riktigt passande; Kekkonen var på väg att göra sig mycket misstänkt i den rättrogna regeringskretsens ögon.

Utanför fredsoppositionen, lojal mot regeringen men oförvillat självständig i sin bedömning stod Uusi Suominen chefredaktör Lauri Aho, vars lugna omdöme jag ofta fick tillfälle att tillgodogöra mig.

Regeringskretsen

Också regeringskretsen uppvisade ju ofta särpräglade profiler. Ryti själv, finansman, en pliktmänniska med ett omvitnat drag av mystiker, vid denna tidpunkt plågad på gränsen till sammanbrott av sitt ansvar; Väinö Tanner, den socialdemokratiska finansministern, med nypor här-

När Ribbentrop kom till Finland

da som Gunnar Strängs, ett självmedvetande som dennes men med föga av hans frodighet; den nyssnämnde "sir Henrik" Ramsay, oförbrännelig i sin optimism nästan men inte alldeles in i det sista. Mannerheim, i rummet 25 mil avlägsen i sitt högkvarter uppe i St Michel var i andanom ständigt närvarande, om inte annat så genom sin förtrogne gamle vän, försvarsministern general Rudolf Walden. Och i Stockholm företrädde Finland med överlägsen skicklighet av sitt soignerade sändebud Georg Achates Gripenberg, ståndsbroder, vän och frände med både Mannerheim och Ramsay.

Fredsmaskineriet dras igång

Det var en glimt av rollistan; och nu till handlingen.

Vi stiger in i den på morgonen den 22 juni. Kvällen innan har Ramsay efter en veckas förvirrat vankelmod och ansatser till regeringsombildning fått i uppdrag att genom svensk förmedling låta den sovjetiska stockholmsministern madame Kollontay veta, att Finland var berett att utträda ur kriget och ville förhöra sig om de ryska fredsvillkoren. Nu har han satt sin betrodde sekreterare på morgonplanet till Stockholm, av sekretesskäl med sitt budskap som utantilläxa, och ringer så till envoyén Beck-Friis för att avtala ett sammanträffande på eftermiddagen; det gällde ett besvärligt sjöfartsärende.

Med luren i handen passade Beck-Friis på att fråga efter viktigare nyheter men fick helt kort svaret "ingenting särskilt". Därmed lät han sig inte nöja. Han gick direkt upp till vännen Hynninen, kanslichefen, som emellertid också visade sig påfallande förbehållsam. I Stockholm hade

Ny Dag just utdömt den tilltänkta regeringsbildaren Ramsay såsom alltför tyskvänlig. Hynninen viftade bort tanken att kommunisttidningen här talade på ryskt uppdrag och ville låta förstå, att tyskarna för sin del kanske ändå inte skulle ställa till så stora svårigheter, om Finland sökte sluta separatfred. Det bråskade därför inte med den regeringsbildning som nyss hade dominerat den politiska scenen.

Under tiden hade Ramsay telefonkontakt med Gripenberg i Stockholm, som skulle undersöka hur det förhöll sig med ryssarna och Ny Dag. Nästan omgående kom lugnande besked via kabinettssekreterare Boheman, den outtröttlige svenske mellanhanden. Gripenberg instruerades att på nytt vända sig till Boheman, nu i det ärende som sekreteraren hade kommit flygande med. Också detta expedierades prompt, och madame lovade låta höra av sig till Boheman, så snart hon fått besked från Moskva.

Fredsmaskineriet hade alltså dragits igång på nytt.

Ribbentrop anmäler sin ankomst

Samtidigt började helt oförmodat ett annat storpolitiskt hjul att rulla. När den tyske Helsingforsministern Wipert von Blücher, även han en diplomat av gamla skolan, denna morgon den 22 juni återvände från sin dagliga ridtur möttes han av ett *citissime*-telegram från Berlin, att hans höge chef riksutrikesministern von Ribbentrop samma dag var att vänta till Helsingfors. Blücher meddelade Ryti, vid 12-tiden, säger han i sina memoarer. Det måste då ha varit nästan i samma minut som Erik Boheman var uppe på Sovjetlegationen på Villagatan i Stockholm som

Finlands mellanhand. Kl 13.30, säger Väinö Tanner i sin relation, sammanträddede regeringens utrikesutskott i närvaro av Ryti, som efteråt "i största hemlighet" delgav Tanner den väntade nyheten. För en gångs skull tycks denne ha tappat fattningen: "Det fattades bara! utbrast jag. Nu blir härvan riktigt tilltrasslad."

En annan uppgift vill veta, att Ryti fick budet vid halv tretiden, medan han satt hemma i ämbetsvillan Ekudden med en besökande; och vid tretiden hade adjutanten, enligt vad denne senare berättade för den svenske flygattachén, major Claes Sparre, instruerats att kl 19.30 stå redo på Malms flygfält, när Hitlers personliga flygplan anlände med Ribbentrop och hans svit på åtta personer, inklusive livvakt, betjänt och sjukvårdare.

Tanner vill halvt om halvt påskina, att han var den ende av de fem i regeringens inre krets som fick del av presidentens förtroende. Det låter föga sannolikt. Linkomies, statsministern, lämnades emellertid helt utanför förhandlingarna, på Ribbentrops uttryckliga önskan enligt Linkomies' egen belåtna uppgift. Först avsedagen uppvaktade Ribbentrop statsministern med en stunds förbindligt kallprat.

Ramsay däremot, den som jämte Ryti skötte förhandlingarna med tyskarna, hörde till de närmast invigda. Men när han efter utskottssammanträdet enligt överenskommelse tog emot det svenska sändebudet och vederbörligen hade avhandlat det aktuella sjöfartsärendet lyckades han med konststycket att därefter komma in på de politiska aktualiteterna utan att omnämna vare sig Ribbentrop eller den fredstrevare som dock anlätade svensk förmedling. "Min interlokutör var

tydligt inte benägen att gå vidare in på ämnet", noterade Beck-Friis. Man tycker sig se dragningen i hans mungipa.

Svenska ambassadens rapportering

Men ryktesbörsen var i full verksamhet. I en PM om det aktuella läget återgav jag en uppgift om en viktig "omständighet som måste hemlighållas", vad min sagesman nu kan ha menat med det; och när Beck-Friis följande dag dikterade ner resultatet av sina samtal på utrikesministeriet passade han på att nämna, att "enligt ett rykte en mera betydande tysk emissarie just anlant till Finland". Ännu ett dygn senare, på midsommardagens kväll den 24, fick vi bekräftelsen på detta rykte och kunde telegrafera till Stockholm: "Enligt av allt att döma tillförlitlig uppgift anlände Ribbentrop igår hit."

Den tillförlitliga källan var Urho Kekkonen, som utan större svårighet hade hittat mig vid middagsbordet på restaurang Kämp. Tidsangivelsen råkade slå fel på ett dygn, men vi var inte de enda som brast i precision. Den amerikanske chargé d'affaires Gullion hade hört något glunkas om att det gällde general Jodl från Hitlers högkvarter. Och när Boheman med vårt telegram framför sig nästa morgon ringde till Gripenberg fann han denne helt ovetande och med rätta förvånad, som han skriver i sina minnen, "över att jag inte fått höra någonting om en så uppseendeväckande och även för vår verksamhet betydelsefull tilldragelse".

Nu var Gripenberg inte den ende som kunde känna sig förbigången. Inom regeringen hade de fem i dess utrikesutskott behållit saken för sig själva. De övriga

fick vara med först på midsommardagens kväll, alltså två dygn efter Ribbentrops ankomst — just när jag med Kekkonens besked i huvudet skyndade iväg från Kämp till beskickningen och dess chifferapparat. Tidigare på dagen hade man funnit skäl att sondera riksdagsgruppernas ordföranden, ”försiktigt och utan att ingå på några detaljer”, som Tanner meddelar.

Var Kekkonen fick tag på nyheten har inte framgått. Säkerligen fick han den inte av sin gruppordförande, pastor Antti Kukkonen, en av de pålitliga tyskvännerna. Tydligt inte heller från Ryti, när han på midsommaraftons förmiddag med en deputation från fredsoppositionen uppvaktade presidenten, som då — enligt vad vi i en översikt över utvecklingen rapporterade — blott hade talat om att ”en ny faktor hade inträtt, som han för sin del icke ansåge välkommen”.

I sin magnifika Mannerheimbiografi uppger professor Stig Jägerskiöld om Ribbentrops ankomst och förhandlingarna med honom, att ”den svenska beskickningen i Helsingfors egendomligt nog undgått att lägga märke till den sensationella tilldragelsen”. Det stämmer alltså inte.

I Stockholm var det dessa dagar likväl inte lätt att riktigt hänga med i de snabba svängarna. Den regeringsdeklaration som vid ett slutet riksdagssammanträde 29 juni avgavs av stats- och utrikesministrarna hade faktiskt fått tidsföljden en smula om bakfoten, vilket föranledde ett försynt påpekande från Beck-Friis' sida och en lätt generad undanflykt från Sven Grafström på UD som svar. Ramsay åter framförde senare en ursäkt för sin tystlåtenhet men ville få Beck-Friis att förstå

orsaken: man hade hållit tand för tunga för att ”det hela skulle kunna avvärjas”. Om man hade lyckats hålla Ribbentrop från livet, så hade det ju varit bäst om ingenting hade kommit ut om hela historien, inte sant?

Ultimata från två till

Så gick det ju inte. Och det tyska besöket var på midsommaraftons förmiddag inte den enda nya faktor som Ryti hade anledning att finna ovälkommen. Klockan 9 på morgonen fick Boheman genom madame Kollontay svaret från Moskva: jo, det kunde bli förhandlingar — om Finland förklarade sig berett att kapitulera. Boheman förde omgående beskedet vidare till Gripenberg, som i sin tur ringde Ramsay. Samtalet avlyssnades och rapporterades bl a till den svenske försvarsstabschefen Carl August Ehrensvärd, som då redan var orienterad av Boheman och i sin dagbok vädrar sin förvåning över Gripenbergs lättsinniga telefonhantering: ”hela frasen om kapitulation” kom med, vilket Ehrensvärd fann ”ytterligt oförsiktigt”.

I Helsingfors ville Tanner invänta den skriftliga bekräftelsen, som per kurir kom att anlända först sent på kvällen. Då hade förhandlingarna med Ribbentrop pågått hela dagen i en kärv, delvis hetsig stämning. Ryti verkade ”ytterligt nervös”, märkte hans adjutant, som genom den stängda dörren ibland kunde höra den tyske gästen höja rösten till ett ”bedenken Sie doch . . .”

Det är svårt att tänka sig en mer förtädd situation; ultimata från två håll samtidigt, som Tanner konstaterar: ”Mot Sovjetunionens väntade krav på kapitula-

tion utan villkor stod Tysklands yrkan på en militärallians."

Regeringens beslut

Först efter mycken vända träffade Ryti och hans regering omsider sitt val. Presidenten avgav en personlig förbindelse, utan sedvanlig kontrasignering, blott med regeringens goda minne, att inte sluta separatfred. I utbyte vann han den tyska vapenhjälp som enligt överbefälhavaren var nödvändig för att kunna skapa ett sådant läge, att kapitulationskravet kunde avvisas. Därefter skulle Ryti kunna nedlägga presidentämbetet och lämna väg för en regim under Mannerheims ledning som obunden av löftet kunde nå en förhandlingsfred — en politisk offergärning, "en medborgerlig bragd" som Mannerheim kallar det i ett ofta citerat ord av erkänsla.

Det var sent på kvällen den 26 juni Ribbentrop kallades till Ekudden för att mottaga presidentens skrivelse till Hitler.

Samma förmiddag hade Beck-Friis varit uppe hos Ramsay och fått klart för sig vad som förestod, att Finland hade valt det tyska alternativet. Ramsay var "ytterst nedstämd, framhöll det utomordentligt svåra tvångsläge vari man befann sig och hoppades på förståelse därför i Sverige, även om han visste att många där komme att ställa sig kritiska".

Så var det också, kanske mer än vad som hade blivit fallet om den fulla innebörden av det finländska vägvalet hade stått klar. Tonfallen i riksdagsdebatten präglades dock mer av oro än av den indignation som Jägerskiöld tycker sig kunna utläsa. Och Gripenberg kunde notera vännen Bohemans försäkran, att "han var den siste som ville upphäva sig till domare över den finska regeringen". Men den mer temperamentsfulle Ehrensvärd utbrast i sin dagbok ett korthugget: "Finis Finlandia".

Så blev det ju dessbättre inte. Men länge nog såg det illa ut.